

Werkverschaffing

Mensen zijn niet snel tevreden. Ze zijn eerder geneigd te kijken naar wat ze (nog) niet hebben dan naar wat ze wel hebben. Het opheffen van schaarste is dan ook een van de belangrijkste drijfveren van het menselijk handelen. Dit uit zich in een niet aflatend streven de produktiviteit te verhogen, hetgeen op individueel niveau leidt tot inkomensstijging en op maatschappelijk niveau tot economische groei. Niet alle economische groei betekent echter een toename van de welvaart. Uit de literatuur is een aantal redenen voor het achterblijven van de welvaarts groei bekend.

In de eerste plaats hoeft groei van het nationale inkomen niet te betekenen dat de maatschappelijke produktie is toegenomen. Het wil alleen zeggen dat de produktie voor de markt is toegenomen. Er kan heel goed sprake zijn van commercialisatie van al bestaande activiteiten. Dingen die eerst gratis gebeurden, worden nu betaald. Een voorbeeld hiervan is de ontwikkeling van armenzorg tot welzijnswerk. Deze ontwikkeling heeft niet alleen geleid tot groei omdat de omvang van de sector is toegenomen, maar ook omdat sprake is van professionalisering. Hetzelfde geldt op andere terreinen van de economie.

In de tweede plaats kan niet alle groei van de produktie worden beschouwd als winst voor de consument. Groei van de produktie heeft negatieve bijwerkingen. Deze worden vaak gecompenseerd door extra activiteiten die, eigenlijk ten onrechte, ook weer tot het nationale inkomen worden gerekend. Hierbij kan men denken aan de milieuvuiling die de hedendaagse industriële produktie met zich meebrengt. Deze maakt het noodzakelijk zwembaden en waterzuiveringsinstallaties te bouwen en vergt nu en dan een forse inspanning om de bodem te saneren. Al deze activiteiten worden geregistreerd als produktiegroei, terwijl ze alleen dienen om welvaartsverlies te compenseren.

In de derde plaats zijn maar in een beperkt aantal sectoren produktiviteitsstijgingen mogelijk. Het extra inkomen dat deze produktiviteitsstijgingen opleveren leidt echter ook tot extra vraag naar goederen en diensten waarvan het aanbod begrensd is. Dit zijn de zogeheten positionele goederen. Bekende voorbeelden zijn natuurschoon en unieke kunstwerken. Een stijging van het inkomen doet de vraag naar positionele goederen toenemen, maar omdat het aanbod niet kan toenemen zal of de prijs ervan stijgen, of de kwaliteit ervan verminderen. Economische groei is dus ten dele een illusie; de groei van het inkomen doet de bestedingsmogelijkheden niet evenredig toenemen.

Een waardevolle aanvulling op deze al langer bekende kanttekeningen bij de waarde van economische groei is te vinden in een van de opstellen in het nieuwe boek van Tibor Scitovsky, *Human desire and economic satisfaction* 1). Scitovsky stelt dat het mensen niet alleen gaat om welvaart, maar ook om de positie die mensen in de maatschappij innemen, hun status. Status kan worden beschouwd als een positioneel goed. De beschikbaarheid ervan is beperkt en de strijd om status is dus een nulsomspel. Er zijn alleen winnaars als er ook verliezers zijn.

Het belangrijkste statussymbool is in onze maatschappij de baan die men bekleedt. De behoefte aan status staat dus gelijk aan de behoefte aan een belangrijke baan. De meest voor de hand liggende manier om hogerop te komen in de maatschappij is het volgen van onderwijs. Een goede opleiding biedt perspectief op een leidinggevende functie. Scitovsky ziet dan ook in de behoefte aan status een belangrijke oorzaak van

de sterk toegenomen vraag naar onderwijs in de westerse landen.

De toegenomen vraag naar scholing is in het verleden bijna geheel opgevangen door een toename van het aanbod van opleidingen, met als gevolg dat het aandeel hoger opgeleiden in de beroepsbevolking sterk is toegenomen. De veranderde verhoudingen op de arbeidsmarkt hebben geleid tot een aanpassing van de beloningsverhoudingen. Het inkomen van hoger opgeleiden is in verhouding tot dat van minder geschoolden sterk afgenomen. Bovendien zijn in het produktieproces veel meer hoger opgeleiden ingeschakeld dan vroeger. Wanneer we ervan uitgaan dat er geen sprake is van overscholing blijven er twee verklaringen voor dit verschijnsel over.

In de gebruikelijke visie op het economisch proces is de arbeidsmarkt een afgeleide markt. Alle produktie dient uiteindelijk de consumptie, en de vraag naar arbeid is dus afhankelijk van de afzet van eindprodukten. In deze visie hebben de veranderde behoeften van de consument en de technische ontwikkeling geleid tot een toenemende complexiteit van het produktieproces. Hierdoor heeft de behoefte van het bedrijfsleven aan geschoold personeel gelijke tred gehouden met het aanbod.

Scitovsky stelt hier een alternatieve verklaring tegenover. Hij vergelijkt de arbeidsmarkt met de markt voor eindprodukten. Zoals de markteconomie inspeelt op een verandering van de vraag naar consumptiegoederen, zo speelt ze ook in op een verandering van de vraag naar banen. De produktie dient dus niet alleen de consumptie, maar ook de werkgelegenheid. In deze visie wordt de economie slechts ten dele geregeerd door economische wetten in de traditionele zin van het woord. Hiernaast geldt de Wet van Parkinson, die inhoudt dat „work expands so as to fill the time available for its completion”.

De Wet van Parkinson geldt niet alleen voor de collectieve sector, zoals wel eens wordt gedacht, maar ook voor de marktsector. Een steeds groter deel van de activiteiten van het bedrijfsleven is niet gericht op eindprodukten, maar op intermediaire produkten, zoals management, informatie, financiële diensten, reclameactiviteiten en dergelijke. Het nut van deze activiteiten voor de afzonderlijke bedrijven staat niet ter discussie. Als ze niet nuttig waren zouden ze achterwege blijven. De bijdrage die ze leveren aan de maatschappelijke welvaart is echter beperkt 2).

Ook hierdoor is de groei van de welvaart dus minder groot dan de economische groei doet vermoeden. Voor economen is dat onprettig, omdat het onderwerp waarmee ze zich bezighouden steeds minder grijpbaar wordt. Voor de economie lijkt het een minder groot probleem. Wanneer niet alleen de beschikking over produkten, maar ook het produceren zelf behoeften bevredigt, lijkt er geen reden economische efficiency tot norm te verheffen. Werkverschaffing kan dan gelden als doel op zich.

M.A. Langman

1) T. Scitovsky, The excess demand for job importance, in: *Human desire and economic satisfaction*, Wheatsheaf, Brighton, 1986.

2) Vgl. J.J. van Duijn, Witte-boordenproduktiviteit, *ESB*, 18 februari 1987.